

Nela Kuburović, Ministarka pravde

Profesor **Zoran Stojanović**, rukovodilac Radne grupe za izmene i dopune Krivičnog zakonika

Milan Pekić, direktor Kancelarije za borbu protiv droga

Žarko Stepanović, v.d. direktora Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom

Poštovani,

Iz medija smo obavešteni da je krajem 2018. godine Ministarka pravde Nela Kuburović imenovala Radnu grupu za izmene i dopune Krivičnog zakonika kojom rukovodi profesor Zoran Stojanović, te da je Radna grupa održala prvi sastanak 24. januara 2019. godine. Između ostalog, najavljeno je da će biti predloženo pooštavanje sankcija za pojedina teška krivična dela uključujući i ona iz oblasti zloupotreba narkotika.

Mreža za politike prema drogama u jugoistočnoj Evropi okuplja 26 organizacija iz 11 zemalja regiona uključujući i 4 iz Srbije sa ciljem da promovise otvorenu i objektivnu raspravu o delotvornosti, pravcu i sadržaju nacionalnih, regionalnih i međunarodnih politika prema drogama, kao i da unapredi i ponudi konstruktivne preporuke donosiocima odluka koje bi dovele do usvajanja humanijih i uspešnijih politika prema drogama u jugoistočnoj Evropi. Više o našoj Mreži i organizacijama članicama možete naći na našoj Internet stranici na adresi www.dpnsee.org.

Kao mreža registrovana u Srbiji, aktivno smo uključeni i u domaće aktivnosti na ovom planu, uključujući i značajan doprinos raspravi o Nacrtu zakona o izmenama Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama koji je predložilo Ministarstvo zdravlja, izradi Strategije za borbu protiv HIV/AIDS-a i izradi Akcionog plana za sprovođenje Strategije za borbu protiv droga za period od 2018. do 2021. godine. Zajedno sa 10 drugih organizacija građanskog društva, potpisnici smo Memoranduma o saradnji između Kancelarije za borbu protiv droga Vlade Republike Srbije i organizacija civilnog društva.

Mreža je zainteresovana da aktivno doprinese pripremi što boljeg predloga izmena i dopuna Krivičnog zakonika u delu koji se odnosi na droge. Mi smo, da napomenem, već bili oktobra 2017. godine u kontaktu sa sekretarom tadašnje Radne grupe za izmene Krivičnog zakonika Vladimirom Bojičićem i dogovarali zajednički rad o predlozima koje i vama sada iznosimo.

Naši predlozi su u prilogu. Nadamo se da ćete ih sveobuhvatno i temeljno razmotriti i podržati.

Predlažemo da predstavnike naše Mreže i njenih organizacija članica iz Srbije pozovete na sastanak Komisije kada ove predloge budete razmatrali kako bi u dijalogu došli do najboljih rešenja.

Srdačno,

Milutin Milošević
Izvršni direktor

Predlog broj 1

Depenalizacija korišćenja i posedovanja psihoaktivnih supstanci za ličnu upotrebu

Krivičnim zakonikom, članom 246a koji uređuje Neovlašćeno držanje opojnih droga, stav 1.

"Ko neovlašćeno drži u manjoj količini za sopstvenu upotrebu supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine, a može se osloboditi od kazne."

Predlažemo da se briše ovaj član Krivičnog zakonika.

Obrazloženje predloga

Prema definiciji Evropske agencije za nadgledanje droga i zavisnosti od droga¹

***Dekriminalizacija** se odnosi na uklanjanje kriminalnog statusa sa određenih vrsta ponašanja ili aktivnosti. To ne znači da je takvo ponašanje zakonito jer se kriminalne kazne mogu i dalje izricati za njega. Kada se govori o drogama, ovaj koncept se obično koristi za opisivanje zakona koji se odnose na posedovanje za sopstvene potrebe a ne za ponudu droga.*

***Depenalizacija** se odnosi na uvođenje mogućnosti ili pristupa kojim se tretiranje kriminalne radnje može okončati bez donošenja kazne, na primer u slučajevima koji se smatraju "manjim prekršajem" ili kada gonjenje "nije u javnom interesu".*

U većini zemalja u svetu, zakonodavstvo ima pristup koji je trenutno važeći i u Srbiji: potpuna zabrana korišćenja i posedovanja psihoaktivnih kontrolisanih supstanci. Međutim, u poslednje vreme sve su češće promene zakonodavstva kojima je cilj da se **razdvoji zavisnost od korišćenja ovih supstanci koja se smatra bolešću** i tretira se kao zdravstveni problem i **kriminal** koji je vezan za proizvodnju, preradu, prodaju, nuđenje na prodaju ili na drugi način neovlašćeno stavljanje u promet supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge.

Savremeno kazneno pravo odustaje od **kažnjavanja za "stil života"**, što između ostalog obuhvata skitanje (beskućništvo), uživanje alkohola, upotrebu droga, bavljenje seksualnim radom (prostitucijom) i slično. Zakonodavstva koja predviđaju kažnjavanje ovakvih dela obično ih svrstavaju u prekršajnu sferu jer se to smatra dovoljnim da bi se time izrazila društvena neprihvatljivost takvog ponašanja dok se kaznena odgovornost u takvim slučajevima smatra neproporcionalnom. Proporcionalnost kazne zahteva i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava.

Globalna komisija o politici prema drogama, panel vrhunskih svetskih vođa i intelektualaca sa sedištem u Ženevi, u svom izveštaju za 2016. godinu² iznosi stav da:

¹ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2016) *Models for the legal supply of cannabis: recent developments (Perspectives on drugs)*, str. 2

² Global Commission on Drug Policy, *Advancing Drug Policy Reform: a new approach to decriminalization*, 2016 Report, dostupno na <http://www.globalcommissionondrugs.org/wp-content/uploads/2016/11/GCDP-Report-2016-ENGLISH.pdf>

Kako bi se krenulo sa ublažavanjem rasprostranjenje štete [od droga], vlade moraju pod hitno dekriminalizovati posedovanje droga za ličnu upotrebu. Dekriminalizacija se tipično odnosi na uklanjanje kriminalnih dosijea za prekršaj posedovanja droge za sopstvenu upotrebu, sa mogućim izricanjem civilnih kazni kao što su globe, administrativne sankcije ili izostanak bilo kakve kazne.

Komisija veruje da, kako bi se poštovali principi ljudskog dostojanstva i podržala vladavina prava, ne sme se izricati nikakva kazna za posedovanje malih količina droge i njeno korišćenje.

Sa stanovišta međunarodnog prava, dekriminalizacija je moguća. Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci³, definišući kažnjavanje posedovanja droga navodi da je to "*predmet nacionalnih ustavnih principa i osnovnih koncepata zakonodavnog sistema države*". Samim tim, **države mogu iz svog zakonodavstva izostaviti kriminalizaciju posedovanja droga** na osnovu ustavnih ili principa ljudskih prava.

Na ovaj način, na primer Gruzija, Južna Afrika i Meksiko su tokom 2018. godine doneli odluke kojima su na osnovu odredaba svojih ustava zabranili mešanje države u privatne živote svojih građana i njihove odluke o uzgajanju i korišćenju kanabisa o čemu je izvestila Evropska agencija za nadgledanje droga i zavisnosti od droga a naša Mreža o tome objavila vest koja se može naći na našoj Internet stranici na adresi <http://www.dpnsee.org/the-right-to-privacy-of-using-cannabis/>.

Završni dokument Specijalnog zasedanja Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o svetskom problemu droge⁴, održanog 19 - 21 Aprila 2016. godine, "*preporučuje izradu, usvajanje i primenu, uz dužno poštovanje nacionalnih, ustavnih i administrativnih sistema, alternativnih i dodatnih mera kod presuda ili kazni u slučajevima odgovarajuće prirode*" i "*promociju odgovarajućih nacionalnih kaznenih politika, praksi i smernica za prekršaje vezane za drogu pri čemu je težina kazni proporcionalna težini učinjenih dela i pri čemu se u obzir uzimaju i olakšavajući i otežavajući faktori*".

Savet Evropske unije doneo je 25. novembra 2004. godine Okvirnu odluku o utvrđivanju minimalnih odredaba vezanih za elemente kaznenih dela i sankcija u oblasti nezakonite trgovine drogom broj 2004/757/PUP⁵, u nameri da omogući zajednički pristup na nivou Evropske unije, kojom u članu 2. definiše da su **dela koja podležu krivičnoj odgovornosti:**

- a) proizvodnja, izrada, ekstrakcija, izrada, nuđenje, nuđenje na prodaju, distribucija, prodaja, isporuka pod bilo kakvim uslovima, posredovanje, otprema, otprema u tranzitu, prevoz, uvoz ili izvoz droga;*
- (b) uzgoj opijumskog maka, grma koke ili kanabisa;*
- (c) posedovanje ili nabavka droge u smislu obavljanja jedne od aktivnosti navedenih pod tačkom (a);**
- (d) izrada, prevoz ili distribucija prekursora, uz saznanje da će se isti koristiti u ili za nezakonitu izradu ili izradu droga*

³ United Nation Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, Beč, 20.12.1988. godine, stupila na snagu 11.11.1990. godine, Srbija članica temeljem sukcesije, tekst objavljen „Službeni list SFRJ“ - Međunarodni ugovori broj: 14/1990)

⁴ United Nations (2016), *Outcome Document of the 2016 United Nations General Assembly Special Session on the World Drug Problem*, <https://www.unodc.org/documents/postungass2016/outcome/V1603301-E.pdf>, str. 16 i

⁵ Official Journal of the European Union, L335 od 11. novembra 2004. godine, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004F0757&from=GA>, str. 8 do 11

Očigledno je da se pod krivičnim delom smatra posedovanje ili nabavka radi kriminalnih radnji a ne za lične potrebe. Evropska unija ostavlja nacionalnim zakonodavstvima da sama odlučuju kako će regulisati i kažnjavati posedovanje za ličnu upotrebu (prekršajno ili kazneno) i u tom smislu ne utiče na nacionalna zakonodavstva.

Istraživanje koje je sproveda naša organizacija članica Diogenis iz Grčke u zemljama jugoistočne Evrope, u okviru projekta "Reforma zakonodavstva u oblasti droga u jugoistočnoj Evropi" ukazuje da⁶ "Prepoznavanje prakse sankcionisanja na državnom (makro) nivou i analiza prakse kod slučajeva kršenja zakona vezanih za droge na pokrajinskom (mikro) nivou potvrđuju činjenicu koja je opšteprisutna. Većina prekršioca zakona su procesuirani i osuđeni zbog posedovanja droge za ličnu upotrebu. Statistika takođe pokazuje da je značajno mali broj dilera droge osuđen u poređenju sa drugim grupama osuđenih lica." Sasvim je jasno da se **mногоstruko više osuđuju osobe koje koriste drogu a ne dileri koji im to kriminalnim radnjama omogućavaju.**

Ovi podaci su **posledica izjednačavanja korišćenja i zavisnosti od droga sa kriminalom** koji se odnosi na proizvodnju i promet droga. Ukoliko bi se ove dve pojave razdvojile tako da se korišćenje droge posmatra kao medicinski problem, što prevashodno i jeste jer se radi o bolesti zavisnosti, a proizvodnja i promet droga kao kriminalna radnja, ova disproporcija bi se vrlo lako okrenula, bilo bi jasnije šta je kriminal vezan za droge te bi mere za njegovo suzbijanje bile značajno delotvornije jer bi se organi zaštite zakonitosti mogli **potpunije posvetiti borbi protiv kriminala umesto mnogo obimnijim bavljenjem osobama koji čine prekršaj korišćenja droge.**

Značajan efekat uvođenja prekršajnog umesto krivičnog zakonodavstva u suzbijanje zloupotrebe droga, kao i u odnosu na druge prekršaje, posebno dolazi do izražaja **kada je reč o maloletnim počiniteljima** tih prekršaja. Izricanje prekršajnih sankcija maloletnom počiniocima u prvom redu ima **izrazito preventivno dejstvo** i može nemerljivo više doprineti shvatanju prekršaja koji je maloletnik učinio i tako mu omogućiti da promeni ponašanje i odustane od upotrebe droga. Brojni su primeri nedelotvornosti kaznenih sankcija izrečenih za ovakva dela.

Pozitivni rezultati dekriminalizacije opaženi su zemljama koje su se odlučile na taj korak:

Najbolji primer pozitivnog rezultata dekriminalizacije korišćenja i posedovanja droga je **Portugal**. Pod pritiskom eskalacije problema sa problematičnom upotrebom droga širokih razmera, posebno injektirajućeg korišćenja droga i uticaja te pojave na javno zdravlje i bezbednost, ova članica Evropske unije je 2001. godine usvojila izmene zakona kojim je ukinuta krivična odgovornost za posedovanje malih količina droge i korišćenje bilo koje vrste droga a te akte okarakterisala kao administrativne prekršaje. Dekriminalizacija je bila **deo šire promene politike prema drogama** koju odlikuje pristup koji upotrebu i posedovanje male količine droga tretira kroz javno-zdravstveni a ne pravosudni sistem. Deo ovakve strategije je značajno unapređenje i razgranatost servisa smanjenja štete i tretmana, uključujući pristup sterilnom proboru za uzimanje droga, program zamenske terapije metadonom, testiranje sadržaja psihoaktivnih supstanci i druge zdravstvene intervencije, kao i uklanjanje prepreka koje korisnicima droga sprečavaju pristup ovim merama. **Korisnicima droge se bave savetnici, psiholozi i socijalni radnici** umesto pripadnika organa bezbednosti i ustanova za izvršenje kazni. U isto vreme, proizvodnja i distribucija droge je i dalje krivično delo!

⁶ Diogenis (2016), *Sentencing of Drug Offenders: The Legislator's Policy and the Practice of the Courts in South Eastern Europe*, Preface, str. v i vi

Rezultati promene politike u Portugalu su više nego zadovoljavajući⁷:

- **Upotreba droga i stepen zavisnosti od droga pali su za 50%** nakon dekriminalizacije
- Broj **osoba uzrasta 15 do 25 godina** koje koriste drogu je smanjen
- Tretmani zavisnosti i rehabilitacija **koštaju manje** nego troškovi zatvorskih kazni
- Osobe sa problematičnim korišćenjem droga mnogo efikasnije nalaze **rešenje za svoje probleme u rehabilitacionim centrima** nego u zatvorima
- Osobe koje prođu kroz tretman mnogo **lakše postaju korisni članovi zajednice** nego osuđeni kriminalci
- **Nasilje vezano za promet droga** je u velikom meri umanjeno
- **Sudovi su oslobođeni** velikog broja predmeta vezanih za male prekršaje
- Problematična, kulturološki negativna karakteristika korišćenja droga se promenila od kada se prihvata kao **bolest a ne kriminal**

Portugal ima **najmanju stopu smrtnosti uzrokovanih drogom** osoba starosti 15 do 64 godine u Zapadnoj Evropi (6 na milion stanovnika - naspram 100 koliko ih umire u Švedskoj). Od 2000. do 2015. godine, **procenat osoba zaraženih HIV-om korišćenjem droga pao je sa 50% na 5%**. U istom vremenskom razdoblju, **broj novozaraženih osoba HIV-om po godini smanjen je sa 3.307 na 841**. Takođe, procenat osoba koje su probale pa zatim **nastavile da koriste drogu pao je sa 45% na 28%**, što je očigledan dokaz uspešnosti pristupa u kome se umesto u zatvor ove osobe usmeravaju na zdravstvene i terapijske servise.

Posedovanje droge za ličnu upotrebu **u Hrvatskoj** više nije kazneno delo od 1. januara 2013. godine. Prema izvorima Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske⁸:

*Izmjenama Kaznenog zakona posjedovanje droge za osobne potrebe više se ne smatra kaznenim, već prekršajnim djelom. Oni koji konzumiraju drogu za osobne potrebe više ne završavaju u zatvoru već se upućuju na liječenje. Oni koji trguju i navode osobe na konzumiranje ići će u zatvor, a **najstrože su kazne za one koji trguju u blizini škola** pa i na 15 godina ako treba. Posjedovanje droge za osobne potrebe i dalje ostaje kažnjivo, ali samo u sferi prekršaja. Ovom se mjerom značajno utjecalo na **smanjenje broja predmeta na županijskim sudovima**.*

*Ovime se htjelo postići da stvarni počinitelji, odnosno oni koji proizvode, trguju i navode ljude na konzumiranje droge idu u zatvor. Konzumenti, s druge strane, odgovaraju prekršajno te imaju **priliku i obvezu liječenja, odnosno tretmana**.*

*Prekršajni postupak fleksibilniji je, a sama osuda ima manje stigmatizirajući karakter. Ovisnici ili povremeni konzumenti droge zbog posjedovanja droge za osobne potrebe se **ne upisuju u kaznenu evidenciju**, a koji upis im može **štetiti kod uključivanja u društvo, pronalaženja posla i sl.**, a olakšana je i rehabilitacija. Ovakav pristup dovodi do **značajnog rasterećenja kaznenopravnog sustava i uštede sredstava** koja bi se mogla između ostalog preusmjeriti na liječenje ovisnika i pomoć obiteljima u borbi s tim teškim zlom.⁹*

⁷ Kristof, Nicholas, *How to Win a War on Drugs*, The New York Times, 22. septembar 2017.

⁸ Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, *Posjedovanje droge za osobnu uporabu prekršajno, a ne kazneno djelo*, <https://pravosudje.gov.hr/posjedovanje-droge-za-osobnu-uporabu-prekršajno-a-ne-kazneno-djelo/6388>

⁹ Na Internet stranici sa koje je preuzet ovaj tekst (videti zabeležku 5 na prethodnoj strani) nalazi se i usvojeni Predlog Zakona o izmenama i dopunama Kaznenog zakona kojim je posedovanje droge za ličnu upotrebu dekriminalizovano

Takođe¹⁰, "potrebno je istaknuti odredbu stavka 4. članka 64. Zakona o suzbijanju zlouporabe droga, kojim je propisano da se novčana kazna izrečena za prekršaje iz članka 54.-62. tog Zakona neće izvršiti ako počinitelj prekršaja koji je ovisnik o drogi odnosno povremeni **uzimatelj droge s uspjehom završi postupak liječenja** u zdravstvenoj ustanovi odnosno odvikavanje od ovisnosti u pravnoj osobi iz stavka 3. članka 64. Zakona."

Češka Republika, koja je usvojila politiku dekriminalizacije 1990-tih, ima **procenat osoba sa HIV-om među osobama koje injektiraju drogu manji od 1%** što je među najmanjima u Evropi.

Holandija, koja se na ovaj korak odlučila još sredinom 1970-tih godina, ima **jednu od najmanjih stopa korišćenja "teških droga"** među zemljama Zapada, među najmanje u svetu **smrtnost kao posledica uzimanja opijata** i među najmanjim procentom injektirajućeg korišćenja droge u Evropi.

Na osnovu svega gorenavedenog, smatramo da postoji puno opravdanje da se član 246a ukloni iz Krivičnog zakonika čime bi se stvotili uslovi za kvalitetan zdravstveni tretman osoba koje koriste drogu i jasan krivični odnos prema onima koji su uključeni u kriminalne radne vezane za drogu.

¹⁰ Siniša Nikšić (2014), *Prekršajna djela zlouporabe droga i učinci nakon dekriminalizacije kaznenog djela posjedovanja droge beznamjere njezina stavljanja u promet te osvrt na neke aspekte Prekršajnog zakona*, preuzeto sa <https://hrcak.srce.hr/file/211832>

Predlog broj 2

Zaštita organizacija koje deluju u oblasti politike prema drogama

Članom 247 koji uređuje Omogućavanje uživanja opojnih droga, stav 1.

"Ko navodi drugog na uživanje opojne droge ili mu daje opojnu drogu da je uživa on ili drugo lice ili stavi na raspolaganje prostorije radi uživanja opojne droge ili na drugi način omogućuje drugom da uživa opojnu drogu, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina."

Predlažemo da se:

- iz stava 1. člana 247. Zakona izbaciti tekst "ili na drugi način omogućuje drugom da uživa opojnu drogu"; ili
- da se taj deo dodatno obrazloži tako da se jasnije navede koji sve načini omogućavanja uživanja su kašnivi (a koji samim tim nisu); ili
- da se u član 247. Zakona doda stav 1a) koji bi mogao da glasi "Programi smanjenja negativnih posledica korišćenja droga akreditovani kod Kancelarije za borbu protiv droga ili Ministarstva zdravlja izuzeti ne smatraju se kao načini omogućavanja korišćenja droga";
- ili da se na drugi odgovarajući način uredi ovaj izuzetak od krivične odgovornosti.

Obrazloženje predloga

U Srbiji, veliki broj institucija (državnih i privatnih) i organizacija građanskog društva deluje u oblasti politike prema drogama. Njihove aktivnosti su raznovrsne, od prevencije, savetovanja, psihološke podrške, smanjenja štete, tretmana, lečenja, rehabilitacije, socijalne zaštite i resocijalizacije, do izgradnje politike, strategija i zakonodavstva vezanih za pitanje droga.

Aktivnosti jednog broja njih, posebno u oblasti smanjenja štete, izuzetno **doprinose borbi za smanjenje negativnih posledica** korišćenja droga. Neke njih su posebno osetljive, kao što je **podela sterilnog materijala za injektiranje droga**, čime se značajno doprinosi borbi protiv krvno prenosivih bolesti (HIV i Hepatitis C) što je deo nacionalne Strategije za borbu protiv HIV-a ili **programi testiranja sadržaja psihoaktivnih supstanci**, koji su se pokazali veoma korisnim kod korišćenja novih psihoaktivnih supstanci u klupskom okruženju i na festivalima, što je u prethodnom periodu eksperimentalno testirano i u Srbiji.

Mada su ovi servisi zvanično deo politike javnog zdravlja, postoje mišljenja da se njima omogućava korišćenje droge, što te organizacije dovodi u opasnost da budu ocenjene kao one koje omogućavaju uživanje opojnih droga i samim tim potpadnu pod udar zakona po članu 247 Krivičnog zakona.

Naša organizacija članica Prevent iz Novog Sada je prošle godine od Ministarstva pravde tražila tumačenje saglasnosti sa zakonom *"zdravstvenog programa zamene igala na terenu u svrhu očuvanja zdravlja osoba koje injektiraju droge"*. **U mišljenju koje je Ministarstvo uputilo organizaciji** 11. juna 2018. godine, broj 011-00-120/2018-05 na zahtev je odgovoreno da:

"S obzirom da se radnja izvršenja krivičnog dela iz člana 247. stav 1. Krivičnog zakonika sastoji u tome da, pored opisanih načina omogućavanja uživanja opojnih droga, kao što je navođenje drugog da uživa opojnu drogu, davanje opojne droge, stavljanje na raspolaganje prostorija radi

*uživanja opojne droge, učinilac krivičnog dela i na drugi način omogućava drugom da uživa opojnu drogu, mišljenja smo da **nema umišljaja u radnji izvršenja** koju ste naveli u konkretnom slučaju."*

Ministarstvo se dalje u dopisu ograđuje napominjući da je "Ministarstvo pravde kao organ državne uprave nadležan da daje mišljenja o konkretnim odredbama propisa na opšti i apstraktan način, ne ulazeći u tumačenje konkretnih pravnih situacija. Pri tom, mišljenja koje Ministarstvo pravde daje, na traženje fizičkih ili pravnih lica, nisu obavezujuća, shodno članu 80. stav 2. Zakona o državnoj upravi.

S obzirom da je u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku javni tužilac dužan da preduzme krivično gonjenje kada postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično delo ili da je određeno lice učinilo krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, za pravnu kvalifikaciju krivičnog dela u svakom konkretnom slučaju nadležno je javno tužilaštvo."

Očigledno je da je mišljenje Ministarstva dobrodošlo i da donosi određenu dozu sigurnosti organizacijama koje istrajno i odgovorno pružaju ove zahtevne servise. Sa druge strane, moramo i da pohvalimo **otvorenost, razumevanje i saradnju** koju imamo sa organima zaštite zakona. Međutim, predlažemo da se u član 247. Zakona ili u odgovarajuće tumačenje unesu **izmene koje će dodatno zaštititi pojedince, organizacije i institucije** koje deluju u oblasti politike prema drogama.

Što se tiče organizacija građanskog društva, korak napred je učinjen početkom 2018. godine kada je Kancelarija za borbu protiv droga, u saradnji sa Kancelarijom za saradnju sa civilnim društvom i samim organizacijama, pripremila i potpisala **Memorandum o saradnji** sa 11 organizacija građanskog društva. Memorandum se u međunarodnim razmerama ističe kao pozitivan primer saradnje vladinog i nevladinog sektora i osnova da se tom saradnjom upotpuni sveobuhvatni odgovor društva na problem droga.

Na osnovu svega predlažemo da se izmenama i dopunama Zakona jasnije definiše izuzimanje od krivične odgovornosti programa koji smanjuju negativne posledice korišćenja droga.